

ВІДГУК
офіційного опонента на кандидатську дисертацію
Малихіної Ольги Андріївни
«Психологічні умови формування самоповаги у студентів вищих
навчальних закладів»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі
спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Динамічні і радикальні зміни, що відбуваються в сучасному світі, істотно впливають на кожну людину, відбиваючись в її свідомості. Особливостями сучасного суспільства є соціальні протиріччя: «зсув» ціннісних орієнтацій особистості, зміни в способах життєдіяльності, в засвоєнні і передачі знань і досвіду. Суспільство висуває нові вимоги до особистості, які спричиняють постійний рух до нових форм взаємодії та існування в світі, що змінюється. Студентська молодь є найбільш відкритою і готовою до змін частиною суспільства. Прояв самоповаги в студентському віці виступає індикатором суб'єктивної значущості змін, які відбуваються в суспільстві, проявляючись у способі життя, в можливості оволодіння новими формами соціокультурного життя, в стильових особливостях спілкування і поведінки та безпосередньо впливає на розвиток самосвідомості.

Важливість формування самоповаги в студентському віці обумовлена, акумулюванням уявлення про себе та навколишній світ, що детермінує поведінку і взаємодію з оточуючими. Самоповага стає рушійною силою саморозвитку особистості студента, оскільки пов'язана з пошуком і сповненням особистісними сенсами власного життя. Саме вона впливає на задоволеність самореалізацією в актуальних сферах соціального життя: успішності в професійно-навчальній діяльності, розвитку інтимно-особистісних відносин, розширенні соціальних контактів, а також змін у самосвідомості.

Виходячи з вище зазначеного, актуальність представленої дисертанткою О. А. Малихіною наукової роботи не викликає ніяких сумнівів.

Структура дисертації відповідає логіці дослідження і включає три розділи, в яких подано результати теоретичного аналізу, констатувального та формувального експериментів.

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, розкрито наукову новизну, охарактеризовано теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи. Відзначаємо узгодженість та точність формулювання мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також вдалий вибір теоретичних, емпіричних та статистичних методів.

Перший розділ «Теоретичні засади формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти» презентує результати ретельного теоретичного аналізу проблеми дослідження. У першому підрозділі цього розділу автором представлено аналіз феномена самоповаги в основних зарубіжних напрямках психологічної науки. Особливу увагу приділено особистісному підходу до вивчення самоповаги, в межах якого вона розглядається як важливий компонент самосвідомості особистості. У другому підрозділі дисертантка розглядає становлення самоповаги як особистісного утворення, яке зумовлюється низкою зовнішніх та внутрішніх впливів, а також визначає поняття самоповаги. Найбільш вагомим ми вважаємо третій підрозділ, в якому проаналізовано розвиток самоповаги в онтогенезі, з акцентом на студентському віці. На основі узагальнення психологічної літератури з проблеми самоповаги та вікових особливостей юнацтва визначено поняття самоповаги в студентському віці, презентовано модель її структури, що включає три компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий

Цінність теоретичного дослідження полягає в тому, що самоповага в студентському віці стала самостійним предметом детального вивчення.

На основі аналізу наукових джерел автором теоретично обґрунтовано умови формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти як от: усвідомлене уявлення про себе; адекватна самооцінка; ставлення до себе, як до іншого; оцінка іншими власних досягнень; взаємодія зі значущими іншими; позитивна мотивація стосовно себе; реалізація власного потенціалу

впевненості в собі; потреба в досягненні успіху. В основу методологічної стратегії лягло використання методів якісного дослідження, оскільки основними характеристиками явищ, що вивчались, були феноменологічність та ретроспективність.

Другий розділ «Експериментальне дослідження особливостей розвитку самоповаги особистості студента» містить опис методик та результатів констатувального експерименту. У першому підрозділі цього розділу надано детальну характеристику процесу дослідження та його психодіагностичного інструментарію, який включає 9 методик, підібраних у чіткій відповідності до критеріїв та конструктів кожного з компонентів досліджуваного феномену. Виокремлено критерії розвитку самоповаги (усвідомлення себе носієм соціальних характеристик; суб'єктивізація ціннісного ставлення до себе, емоцій, почуттів і сенсоутворювальних мотивів як основи загальної життєвої установки щодо себе; здатність до незалежності та свободи в прийнятті рішень щодо себе та їх реалізації). У другому підрозділі наведено результати емпіричного вивчення особливостей прояву структурних компонентів самоповаги в студентському віці та встановлено рівні розвитку кожного компоненту. Важливим результатом емпіричного дослідження було встановлення недостатності розвиненості когнітивного та емоційно-ціннісного компонентів самоповаги. У третьому підрозділі, спираючись на якісні показники структурних компонентів досліджуваного особистісного утворення, визначено рівні прояву самоповаги в студентів закладів вищої освіти. Доречно використано кореляційний аналіз, який встановив наявність численних значущих зв'язків між конструктами компонентів самоповаги, що вказує на їх інтегрованість і досить тісний взаємозв'язок у функціонуванні й формуванні самоповаги в студентському віці, в результаті чого зроблено обґрунтований висновок про необхідність розробки психологічної програми формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти.

При описі кількісних та якісних результатів емпіричного дослідження О. А. Малихіною була слушно використана наочність, а саме 16 діаграм та 5

таблиць, які спрощували сприймання масиву отриманих даних та сприяли візуалізації та структуруванню матеріалів дисертаційного дослідження.

Третій розділ «Психологічні умови формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти» включає опис теоретико-методологічних основ психологічної програми формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти, змісту та результатів апробації програми. Заслуговує на схвалення розроблена дисертанткою модель формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти, яка була взята в основу програми формування самоповаги в студентському віці. Модель унаочнює вплив розвивальних засобів (мінілекції, індивідуальні консультації, групові дискусії, воркшопи, вправи-ситуації, сторітелінг, складання ситуаційних 3D моделей, самоописи, проєктивне малювання), психологічних умов (усвідомлене уявлення про себе; адекватна самооцінка; ставлення до себе, як до іншого; оцінка іншими власних досягнень; взаємодія зі значущими іншими; позитивна мотивація стосовно себе; реалізація власного потенціалу впевненості в собі; потреба в досягненні успіху) та структурних компонентів самоповаги (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) на формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти. Вважаємо цінною розроблену і апробовану програму з формування самоповаги у студентському віці, яка складалась з чотирьох модулів, націлених на розвиток і гармонізацію складових досліджуваного феномену через створення визначених психологічних умов засобами активного соціально-психологічного навчання та включала 24 розвивальних занять

Включені до змісту програми вправи підібрані у точній відповідності до поставленої мети. В цілому, програма формування самоповаги у студентів закладів вищої освіти відзначається змістовністю, продуманістю, креативністю, враховує інтереси студентів та активізує їх знання з особистісного розвитку.

Повторна діагностика виявила позитивну динаміку більшості показників самоповаги членів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі такої тенденції не виявлено. Статистичну значущість зміни показників в експериментальній групі підтверджено шляхом здійснення порівняльного аналізу за допомогою t-критерію Стюдента. Найбільш значущі зміни відбулись у когнітивному(цифрі) та поведінковому(цифрі) компонентах самоповаги учасників експериментальної групи. Зокрема зросли показники розуміння сутності самоповаги, уявлення про себе, здатності до самопізнання в процесі взаємодії, конкретні дії стосовно себе, упевнена поведінка і постановка та реалізація цілей.

Отже, проведене дослідження підтвердило припущення про те, що самоповага в студентському віці як структурно складне особистісне утворення в звичайних умовах розвивається недостатньо, а її формування буде більш успішним при створенні певних психологічних умов, спрямованих на гармонізацію складових самоповаги студентів закладів вищої освіти методами активного соціально психологічного навчання.

Варто зазначити, що *висновки*, сформульовані дисертанткою, вичерпно відображають найбільш вагомі результати дослідження та переконливо свідчать про виконання поставлених завдань і досягнення мети дисертаційної роботи. Помітна мовленнєва компетентність, лаконічність і авторська стилістика дисертації.

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на належному науково-теоретичному науковому рівні. Проте, оскільки деякі його положення є дискусійними, що пов'язано з означенням дисертантом власної позиції стосовно окремих досліджуваних проблем, варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого удосконалення обумовленої проблематики.

1. Дисертанткою у першому розділі поданий детальний аналіз наукових досліджень проблеми самоповаги. На нашу думку, представлення його у дисертаційній роботі можна було б скоротити, приділивши увагу

ретельному вивченню лише тих наукових позицій, які найбільш тісно пов'язані з завданнями дослідження. Також слід було б більш розгорнуто та повніше представити вітчизняні теорії розвитку самоповаги.

2. Здійснюючи теоретичний аналіз здобувачка не завжди аргументовано висловлює власне бачення певних аспектів проблеми дослідження, зокрема щодо особливостей формування самоповаги в студентському віці.

3. У другому розділі дисертантка детально досліджує конструкти структурних компонентів самоповаги. На наш погляд доцільно було б узагальнити результати їх кількісних показників в одній таблиці для більш легкого сприймання інформації.

4. Перспективною інновацією дисертаційної роботи слід вважати використання великої кількості психодіагностичних методик, при цьому автор не завжди конкретизує алгоритм їх проведення. На наш погляд до змісту анкети «Що таке самоповага?» доцільно було б включити питання, які розкривали б зміст самоповаги як компонента самосвідомості. Це дозволило б отримати додаткові дані про ступінь усвідомлення та прийняття всіх аспектів власного Я.

5. Враховуючи позитивні результати впровадження психологічної програми формування самоповаги в студентському віці, рекомендуємо автору опублікувати його в повному обсязі як навчально-методичне видання.

Висловлені зауваження не применшують загальної позитивної оцінки виконання дисертаційної роботи, її теоретичної цінності та практичної значущості.

Таким чином, дисертаційна робота на тему «Психологічні умови формування самоповаги у студентів вищих навчальних закладів» виконана згідно з вимогами Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 «Про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння наукового звання старшого наукового співробітника», а його авторка Малихіна Ольга

Андріївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент –

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Київського національного університету
культури і мистецтв

Л. Є. Просандеєва

